

Allianssin asiantuntijalausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiasta HE 124/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Asia: HE 124/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Teema: Kuntoutus, NEET-nuoret, kuntoutusraha, sosiaaliturva, Nuotti-valmennus

Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry edistää nuorten osallisuutta yhteiskunnassa sekä kouluttaa, palvelee ja tuo yhteen järjestöissä, kunnissa ja seurakunnissa työtä tai vapaaehtoistyötä tekevät nuorisoalan toimijat. Allianssin jäsenenä on noin 150 nuorisojärjestöä ja muuta nuorisoalalla toimivaa yhteisöä - käytännössä kaikki Suomessa toimivat nuorisoalan järjestöt.

Nuorisoalan kattojärjestö Allianssi kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua asiaan. Nuorisoala haluaa aluksi kiittää siitä, että hallitusohjelmasta on päätetty tehdä perusteltu poikkeus ja jatkossakaan Nuotti-valmennukseen pääsemiseen ei vaadita diagnoosia.

Nuorisoala suhtautuu kuitenkin hyvin kriittisesti esitykseen siitä, että Nuotti-valmennukseen osallistuvat eivät jatkossa olisi (poikkeustapauksia lukuunottamatta) oikeutettuja saamaan kuntoutusrahaa. Nuotti-valmennuksen aikaisessa kuntoutusrahaoikeudessa voidaan katsoa olevan kyse NEET-nuorten ja muiden syrjäytymisvaarassa olevien nuorten positiivisesta erityiskohtelusta ja siten sen säilyttäminen olisi perusteltua.

Nuotti-valmennus toimii nykyisessä muodossaan hyvin ja nuorisoala haluaakin kyseenalaistaa, miksi toimivaa järjestelmää tulisi muuttaa? Kuten esityksessäkin on todettu, Nuotti-valmennus on osoittautunut hyvin tulokselliseksi. Se on auttanut nuoria pääsemään koulutukseen ja työelämään ja parantanut nuorten elämänlaatua. Kuntoutukseen osallistuneiden seurantatutkimuksen mukaan työkykynsä heikoksi kokevien määrä puolittui valmennuksen aikana ja työkykynsä hyväksi

Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry
Allianssi-talo, Asemapäällikönkatu 1, 00520 Helsinki
nuorisoala.fi
info@nuorisoala.fi

kokeneiden määrä kolminkertaistui. Koetun työ- ja opiskelukyvyn muutos oli suurempi Nuotti-valmennuksessa kuin missään muussa arviointiin sisältyneessä kuntoutuspalvelussa. Nuorten toimiva kuntoutus on tärkeää sekä yhteiskunnalle että yksilölle itselleen.

Nuotti-valmennus ei kuitenkaan välttämättä jatkossa ole yhtä tehokasta, sillä toimeentulon turva on iso osa onnistunutta kuntoutusta. Oikeus kuntoutusrahaan on tutkimuksen mukaan motivoinut ja kannustanut nuoria hakemaan ja osallistumaan Nuotti-valmennukseen ja suorittamaan valmennus loppuun. Sillä on myös ollut iso merkitys itsenäistymisvaiheessa. Tutkimuksen perusteella löytyi monta kriittistä kohtaa, joissa kuntoutus ja kuntoutusraha auttavat ja motivoivat nuoria eteenpäin. Nuoren kuntoutusraha on toiminut tarkoitustaan vastaavalla tavalla ja pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä. Nuoren kuntoutusraha on edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan.

Epävarma toimeentulo kuntoutuksen aikana voi vaikuttaa negatiivisesti kuntoutuksen toimivuuteen ja siihen sitoutumiseen. On myös mahdollista, että kuntoutukseen hakeuduttaisiin nykyistä vähemmän jos sen aikainen sosiaaliturva on nuoren näkökulmasta epäselvää, byrokraattista tai epävarmaa. Esityksessäkin on todettu, että tältä osin ehdotettu muutos ei vastaisi ihmisoikeussopimukseen sisältyviä sosiaaliturvaoikeuksien toteuttamisen jatkuvan edistämisen tavoitteita.

Kuntoutusrahaoikeuden poistamiseen Nuotti-valmennukseen osallistuvilta on esitetty ratkaisuksi sitä, että tulevaisuudessa nuoret jatkaisivat sen sosiaaliturvaetuuden piirissä, jota he saivat ennen kuntoutusta (mikäli etuuden saantiehtot täyttyvät). Vaihtoehtoisesti nuorten toivotaan ilmoittautuvan työttömiksi työnhakijoiksi ja siirtyvän työttömyysetuuksien saajiksi. Käytännössä kuntoutuksen aikainen toimeentulo esitetään turvattavaksi esimerkiksi toimeentulotuen, sairauspäivärahan, työttömyysetuuksien tai opintotuen kautta. Kaikissa näissä etuuksissa on omat erilaiset saantiehtonsa. Esimerkiksi sairauspäivärahan kesto on rajattu ja opintotuki edellyttää opintojen edistymistä määrättyssä tahdissa, mikä voi olla kuntoutujalle haastavaa. Muutos lisää nuorten sosiaaliturvajärjestelmän byrokraattisuutta. Nykyään nuoren ammatilliseen kuntoutukseen ohjautuneilla nuorilla perustoimeentulotuen saaminen on erittäin yleistä.

On myös oleellista huomioida, että moni työtön nuori ei ole oikeutettu työttömyysturvaan, sillä alle 25-vuotiaita vailla ammatillista tutkintoa olevia koskevat erityissäännökset. Heille on asetettu velvollisuus hakeutua koulutukseen ja lisäksi pitkä, lähes kuuden kuukauden odotusaika tuen saamiselle. Käytännössä esitetyn uudistuksen seurauksena on, että toimeentulotukea vailla ensisijaisia etuuksia saavien nuorten määrä lisääntyy - vastoin hallitusohjelmassa asetettua tavoitetta puolittaa toimeentulotuen saajien määrä. Toimeentulotuki on nuorelle kannustinloukku, joka voi osaltaan heikentää kuntoutuksen jälkeistä siirtymää töihin tai opintojen pariin.

Esityksen mukaan nuoren ammatillisen kuntoutuksen odotus- ja väliajalta maksettavaa kuntoutusrahaa voitaisiin jatkossa lähtökohtaisesti maksaa enintään kolmelta kuukaudelta kalenterivuotta kohden. Nuoren kuntoutusrahaa myönnettäisiin jatkossa odotus- ja väliajalta tarveharkinnan perusteella. Samalta ajalta ansaitut palkka- ja yrittäjätulot sovitettaisiin osittain yhteen nuoren kuntoutusrahan kanssa, kuten ammatillisena kuntoutuksena järjestetyn koulutuksen ajalta jo nykyisin tehdään. Nuorisoala haluaa huomauttaa, että esitetty muutos heikentää nuorten kannustimia työskennellä esimerkiksi opintojen kesäloma-aikana. Lisäksi on huomionarvoista, että osalla vammaisista nuorista nuoren kuntoutusrahaan ehdotetut muutokset voivat heikentää mahdollisuuksia työskennellä opintojen ohella lukukausien aikana ja opintojen loma-aikoina ja siten saada tarvittavaa työkokemusta, joka edistäisi työllistymistä opintojen jälkeen.

Nuorten mielenterveys ja kuntoutuksen myöntämisedellytykset

Nuoren kuntoutusrahan saajista lähes kaikilla on mielenterveysongelmia - vuoden 2020 lopussa nuoren kuntoutusrahaa saaneista noin 90 prosenttia sai etuutta mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi. Lasten ja nuorten mielenterveyden oireilun lisääntyminen näkyy monissa eri tutkimuksissa ja esimerkiksi lasten ja nuorten ADHD-lääkkeiden käyttö on viime vuosina yleistynyt Suomessa voimakkaasti. Niiden 8.- ja 9.-luokkalaisten osuus, jotka kertoivat vuoden 2023 Kouluterveyskyselyssä kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta (GAD7-mittari), on lisääntynyt merkittävästi aiempiin Kouluterveyskyselyihin nähden. Erityisesti tyttöjen keskuudessa kasvu on ollut hurjaa: vuonna 2013 16,4 % 8.- ja 9.-luokkalaisista tytöistä kärsivät vastaustensa perusteella kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta, kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 2023 samanikäisten tyttöjen luku on kohonnut 34,1 prosenttiin. Myös

korkeakouluopiskelijoiden osalta mielenterveyden oireilun kasvaminen on selkeä ilmiö. Korkeakouluopiskelijoiden lievät ja keskivaikkeat mielenterveyden oireet ovat lisääntyneet 30–40 prosenttia koronapandemiaa edeltävään aikaan nähden. Vuosien 2021–2024 aikana mielenterveyden syyllä tehdyt hoidon tarpeen arviot ovat pysyneet korkealla tasolla, vaikka koronan vaikutukset opetusjärjestelyihin päättyivät viimeistään syksyllä 2022. Kehityksellisten neuropsykiatrisen häiriöiden selvittelyihin hakeutuvien opiskelijoiden määrä sekä opiskelijoiden niihin tarvitsemat käyntimäärät ovat myös kasvaneet voimakkaasti. (YTHS 2024.) Samanaikaisesti lasten ja nuorten psykiatristen palveluiden tilanne on valtakunnallisesti hyvin vaikea.

Esityksessä tarkennetaan lakiin nuoren ammatillisen kuntoutuksen myöntämisedellytykset siten, että pyrkimyksenä on kohdentaa nuoren ammatillinen kuntoutus tarkoituksenmukaisesti ja oikea-aikaisesti opiskelun ja työelämän ulkopuolella tai muutoin syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Nuorisola pitää esitettyjä muutoksia lähtökohtaisesti oikean suuntaisina. On hyvä, että palveluja pyritään sovittamaan yhteen ja tarkastelemaan kokonaisuutta.

Uudistukseen tosin sisältyy riski siitä, että joukko nuoria jää väliinputoajiksi eri palveluiden väliin. Kun fokus on vahvasti työllistymisen ja kouluttautumisen edistämisessä eikä arjen hallinnassa, niin todennäköisesti osa nuorista ei pääse kuntoutukseen, mutta heidän tilanne ei kuitenkaan ole niin heikko, että he pääsisivät sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin. Arjen hallinnan tuen pitäisi olla sote-sektorin tehtävä, mutta käytännössä esimerkiksi sosiaalista kuntoutusta ei järjestetä eri puolella Suomea riittävästi. Jos arjen hallinnassa on suuria vaikeuksia niin todennäköisesti mikään muukaan ei pidemmän päälle suju hyvin. Onkin tärkeää huolehtia, että esimerkiksi työpajatoiminnassa on riittävät resurssit näiden nuorten tukemiseen. Lopulta kyse on myös siitä, miten näitä lakiin tarkennettavia kirjausehdotuksia käytännössä tullaan tulkitsemaan.

Esityksen ulkopuolelta on myös huomionarvoista, että tulevassa lasten ja nuorten terapiatakuussa ikärajaksi on asetettu 23. Lasten ja nuorten terapiatakuu tulisi laajentaa koskemaan nuorisolain mukaisesti kaikkia alle 29-vuotiaita. On lisäksi huomattava, että ilman lisäresursointia on myös varteenotettavana uhkana takuun ulkopuolelle jäävien 23-vuotiaiden ja sitä vanhempien nuorten aikuisten hoitopääsyjonojen piteneminen

Lopuksi

Lisäksi kyseisen esityksen ulkopuolelta on huomioitava, että Julkisen talouden suunnitelman vuosille 2025–2028 mukaisesti Kelan työkyvyttömyyseläkkeen ja Kelan kuntoutusrahan alaikäraja ollaan nostamassa nykyisestä 16 vuodesta 18 vuoteen. Allianssi haluaakin nostaa esiin, että nuorten kuntoutusta ollaan nyt muuttamassa samanaikaisesti monella eri tavalla. Kuntoutukseen pääsyn ehtoja tarkennetaan ja tiukennetaan, kuntoutusetuuksien ikäraja nostetaan ja kuntoutuksen aikaista sosiaaliturvaa heikennetään ja yhä useampi kuntoutukseen osallistuva joutuu kuntoutumaan toimeentulotuen varassa. Näiden kaikkien toimien kokonaisvaikutuksia tulisi vielä tarkastella kokonaisuutena.

Esityksen toimeenpano ja seuranta-kohdassa esitetään, että esityksen vaikutuksia nuoren ammatillisen kuntoutuksen ja erityisesti Nuotti-valmennuksen hakemusmääriin, myönteisten ja hylkäävien kuntoutuspäätösten määriin sekä kuntoutujien saamiin toimeentuloa turvaaviin etuuksiin ja toimeentuloon tullaan seuraamaan ja arvioimaan sosiaali- ja terveysministeriön ja Kelan yhteistyönä. Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi toivoo, että myös valiokunta seuraisi asiaa ja tarvittaessa peruisi muutokset, jos niiden vaikutukset osoittautuvat negatiivisiksi nuorten kuntoutuksen toteutumisen kannalta.

Esityksiä on perusteltu säästösyillä, mutta nuorisoala haluaa muistuttaa, että nuorten syrjäytymisen aiheuttamat yhteiskunnalliset kustannukset ovat varsin suuret. Esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusvirasto on laskenut, että yksi syrjäytynyt nuori maksaa yhteiskunnalle noin 1,2 miljoonaa euroa. Onkin vaarana, että nuorten kuntoutuksesta nyt haettavat säästöt tulevat vielä moninkertaisesti maksettavaksi. Allianssi suhtautuukin kriittisesti siihen, millaista todellista säästöä yhteiskunnalle tuottaa se, että heikossa asemassa olevilta nuorilta heikennetään mahdollisuuksia kuntoutua, kouluttautua, päästä osaksi työelämää ja toimia aktiivisena jäsenenä osana yhteiskuntaa.

Mitä suurimmissa määrin nuoria koskevassa esityksessä tulisi myös nuorisolain perusteella kuulla nuoria itseään, mitä ei ole nykyisessä valmisteluprosessissa riittävässä määrin tehty. Allianssi haluaa nostaa esiin myös erillisten nuorivaikutusten arvioinnin tärkeyden. Nuorivaikutusten vahvemmallalla arvioinnilla saadaan selville lainsäädännön mahdolliset vaikutukset nuoriin erityisryhmänä. Allianssi vaatiikin, että muutosten nuorivaikutuksia arvioidaan tarkasti, mikäli

lainsäädäntö tulee ehdotetun kaltaisena voimaan. Nuorivaikutusten arvioiminen ennakoivasti parantaisi lainvalmistelun laatua ja varmistaisi, ettei tehtävillä päätöksillä aiheuteta yksilöille ja yhteiskunnalle kalliiksi tulevaa vahinkoa nuorten hyvinvoinnille.

Helsingissä 10.10.2024

Aleksi Sandroos

Puheenjohtaja

Anna Munsterhjelm

Toiminnanjohtaja

Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry

Lisätiedot: Vaikuttamisen asiantuntija Titta Hiltunen, titta.hiltunen@nuorisovaltuustot.fi,
044 9010 519

Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry

Allianssi-talo, Asemapäälikönkatu 1, 00520 Helsinki

nuorisovaltuustot.fi

info@nuorisovaltuustot.fi